

Οἱ δύο συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου ἐξετάζουν τὸ θέμα τῆς εὐτυχίας ἀπὸ κάθε ἄποψη, οἰκονομική, πολιτική, κοινωνική, ψυχολογική, αἰσθητική καὶ ἠθική.

Τὸ βιβλίο περιέχει εἴκοσι ἕνα κεφάλαια στὰ ὅποια ἐξετάζονται κυρίως τὰ κίνητρα τῆς ὀρθῆς συμπεριφορᾶς, τὸ ζήτημα τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας τῆς ἐξέλιξης σὲ σχέση μὲ τὴ Δημιουργία, ἡ σχέση ἠθικῆς καὶ κόσμου, ἡ ἠθική στὸ ἀτομικὸ ἐπίπεδο καὶ τὰ προβλήματα τοῦ αὐτοσεβασμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς ἐγωπάθειας. Ἀκόμη τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν εὐδαιμονία ἡ οὐμανιστικὴ ἀγάπη ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχει ἐλεύθερη βούληση.

Ὁ ἐπίλογος ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος διδασκαλίας δεδομένου ὅτι, ὅπως λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἡ «καλλιέργεια τῆς ἠθικῆς διὰ μέσου τῆς θεολογίας τείνει ἀναπόφευκτα πρὸς τὸ κήρυγμα».

Τὸ βιβλίο περιλαμβάνει ἐπίσης λεπτομερεῖς σημειώσεις γιὰ κάθε κεφάλαιο.

Ἄννα ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ-ΜΠΟΥΡΛΟΓΙΑΝΝΗ
(Ἀθῆναι)

Χ. Α. ΛΑΜΠΡΙΔΗ, *Ἡράκλειτος*, Βιβλιοπωλεῖον «Κλειώ», 1991, 461 σσ.

Στὸν Πρόλογό του ὁ συγγραφέας, κ. Χάρης Λαμπρίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου του εἶναι νὰ συμβάλει στὴν ἀπ' εὐθείας ἐρμηνεία τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἡρακλείτου ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει (σ. 11), δὲν ἀσχολεῖται μὲ προγενέστερες ἐρμηνεῖες. Αὐτὸ ποὺ ὁ συγγραφέας θέλει νὰ καταδείξει εἶναι ὅτι ἡ θεωρία τῶν ἐναντίων, τὴν ὁποία ὁ Ἡράκλειτος μὲ τόση σαφήνεια διετύπωσε, σφράγισε ὁλόκληρη τὴν ἐλληνικὴ φιλοσοφία. Τὸ ἐκκρεμὲς ποὺ βαίνει ἀπὸ ἐναντίου εἰς ἐνάντιον, ἡ γέφυρα ποὺ ἐνώνει τὰ ἀφανῆ μὲ τὰ φαινόμενα εἶναι ὁ Λόγος.

Ἡ Εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου χωρίζεται σὲ δύο μέρη: Τὸ πρῶτο περιλαμβάνει ἕνα σύντομο κεφάλαιο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ φιλοσόφου καὶ τὶς γνώσεις του γενικά, ἐνῶ τονίζεται ἰδιαίτερα ἡ προσφορά του στὴ φιλοσοφικὴ διανόηση. Τὸ δεύτερο μέρος ἀναφέρεται στὴ μελέτη τῆς ἔννοιας τοῦ Λόγου. Κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ φυσικὴ πραγματικότητα, ὅπως ἀναφέρεται διὰ τῶν ἐναντίων τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τῶν ἀρχαίων ἐν γένει φιλοσόφων, συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοια τῆς σύγχρονης Φυσικῆς Ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ὁ φυσικὸς συνεχιστὴς τῆς προσπάθειας τῆς σύλληψης τοῦ αἰεὶ ρέοντος.

Ὅπως τονίζει ὁ συγγραφέας, ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ διανόηση φθάνει μὲ τὸν Ἡράκλειτο στὴν κορύφωσή της, ὅταν ὁ ἄκρως ἀφηρημένος ὀρισμὸς τῆς ἔννοιας τῆς *ὕλης*, ἐρμηνεύεται ὡς *χῶρος τοῦ δυνάμει*. Ὁ Λόγος εἶναι τὸ μέσο —τὸ ἐνδιάμεσον— τὸ ὁποῖον συνδέει τὸ *χῶρο* τῶν δυνάμεων μὲ τὸ *χῶρο* τῶν μορφῶν. Ἐπισημαίνει τὴ σημασία τῆς σύλληψης τῆς ζωῆς στὸ *χῶρο* τοῦ νοητοῦ. Καὶ ἐνῶ ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθεῖ διὰ τῆς Φυσικῆς Ἐπιστήμης, μπορεῖ εὐκόλα νὰ ἀνατραπεῖ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς φυσικῆς σκέψης, ἀντίθετα τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡρακλείτου, θὰ παραμείνει γιὰ τὸν σκεπτόμενο ἄνθρωπο «*δίαρμα ψυχῆς*».

Μετὰ τὴν Εἰσαγωγὴ ἀκολουθοῦν τὰ ἀποσπάσματα (ἀρχαῖο κείμενο, μετάφραση, φιλοσοφικὴ ἀνάλυση κάθε ἀποσπάσματος). Ἡ ἀναζήτησις τῶν ἐναντίων τὸν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα, γι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιεῖ σχήματα, ὅπως στὴ Φυσικῇ, ἢ ἀκόμη παραθέτει συνδυασμοὺς ζευγῶν ἐναντίων, τὰ ὁποῖα ὑπάγονται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Ἀκολουθεῖ τὸ ἀπόσπασμα στὴ διαδρομὴ «*δυνάμει-ἐντελεχείᾳ-δυνάμει*» κ.ο.κ., στὴ διαδρομὴ ἀπὸ τὸ ἐνταῦθα στὸ ἐπέκεινα κι ἀντίστροφα. Χρησιμοποιεῖ τὴ *γεωμετρικὴ ἀναλογία*, ποὺ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ δημιουργεῖ διὰ τῆς *συλλαβῆς* τῶν ἄκρων ὄρων τὸν μέσον, ὁ ὁποῖος πλέον λειτουργεῖ ἐνωτικῶς γιὰ τοὺς δύο ἄκρους. Ὁ συγγραφέας παριστάνει τὴ γεωμετρικὴ ἀναλογία μὲ τύπους κλασμάτων καὶ θεωρεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ μέθοδος ἀκολουθεῖται σὲ ὅλες τὶς πνευματικὲς δραστηριότητες.

Παραθέτει πολλὰ παραπομπὰ ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ διαδρομὴ τῆς διαλεκτικῆς στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ Φιλοσοφία εἶναι ἐνιαία καὶ ἰδιαίτερα ὅτι ὁ λόγος μεταξὺ τῶν φυσικῶν μεγεθῶν ταυτίζεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ Λόγου. Τὸ ἐνιαῖο τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος τονίζεται διὰ τῆς παραθέσεως, στὸ τέλος κάθε ἀποσπάσματος, στίχων ἀρχαίων ποιητῶν (Ὅμηρος, Πίνδαρος, Αἰσχύλος κ.ἄ.).

Στὴ συνέχεια παρατίθεται τὸ ἄρθρο τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν Β. Παπακωνσταντίνου «Ὁ Λόγος εἰς τὰ Μαθηματικά», πῖναξ τῶν ἐναντίων, εὐρετήριο λεξέων καὶ συντομώτατη βιβλιογραφία, ποὺ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ συγγραφέα νὰ μὴν ἀσχοληθεῖ μὲ προγενέστερες ἐρμηνεῖες καὶ κριτικές.

Ὁ συγγραφέας ἐρμηνεύει ἐπιτυχῶς δύσκολα ἀποσπάσματα τοῦ Ἡρακλείτου καὶ προσεγγίζει τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου. Τὸ βιβλίο αὐτό, μὲ τὴν πρωτότυπὴ ἀνάλυσή του, κάλυψε κενὰ ποὺ εἶχαν ἀφήσει προγενέστεροι μελετητές.

Μαρία Πρωτοπαπα
(Ἀθῆναι)

